

UŞŞÂKÎZÂDE ES-SEYYİD İBRAHİM HASİB EFENDİ, *Uşşâkîzâde Tarihi*, I, II, Hazırlayan Dr. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005, Tahlil + Metin + İndeks 1207.

Osmanlı Tarihi'nin ana kaynaklarından biri daha yayımlanmış bulunuyor. Peşpeşe gün ışığına çıkan bu kaynaklar araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu eserler arşiv kaynakları kadar önemlidir. Çağdaş müellifler tarafından hazırlanmış olması, eserlerin güvenilirliğini de arttırmaktadır. Bu suretle araştırmacılar hadiseleri farklı şekilde yorumlayabilmektedir.

Uşşâkîzâde Tarihi fazla dikkati çekmeyen ve müracaat edilmeyen bir eserdir. Ayrıca müellifin diğer eseri *Zeyl*'in bir devamı zannedilmiş ve onun gölgesinde kalmıştır. Diğer taraftan aynı dönemi anlatan *Râşid Tarihi*'nin de basılmasıyla araştırmacılar bu eseri kullanmış, bundan dolayı elimizdeki eser haliyle ihmale uğramıştır. Yayımlayanın ifadesine göre *Uşşâkîzâde Tarihi* tek nüsha olup o da muhtemelen müellif nüshasıdır. Bu yüzden elimizdeki eser mevcut nüshadan trans-literasyon yoluyla yayına hazırlanmıştır.

Uşşâkîzâde âilesinin hemen hemen bütün fertlerinin ilmiye sınıfı mensubu olduğu anlaşılıyor. Aile fertleri genel olarak İstanbul medreselerinde müderris olarak görev almışlardır. Bazılarının Selanik, Mekke, Kudüs ve Mısır kadılıklarında bulunduğu görülüyor. Aileden bazılarının nakibüleşrafık ve kadaskerlik gibi makamları işgal ettikleri tesbit ediliyor.

Elimizdeki eserin müellifi İbrahim Hasib Efendi 1075 (1664-1665) yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Abdülbaki Efendi de İstanbullu olup müderrislik ve kadılıklarda bulunmuş ulemadan bir zat idi. İbrahim Hasib Efendi önce babasından sonra devrin en tanınmış âlimlerinden eğitimini tamamlamıştır. Bunlar arasında dayısı Muttalib-zâde Mehmed Sâlih Efendi, Kazasker Ak Mahmud Efendi ve Kazasker Abdülbaki Arif Efendi'nin bulunduğu görülüyor.

İbrahim Hasib Efendi Şeyhülislam Ankaravî Mehmed Efendi'nin huzurunda yapılan imtihanı başararak "İbtüda-i haric elli" ile ilk defa Muharrem Ağa Medresesi'ne tayin edilmiştir. Sonra Ebülfazl Medresesi'ne bunu takiben "İbtüda-i dahil" ile Hammamiye Medresesi'ne sonra Hüsrev Kethüda Medresesi'ne müderris olmuştur. *Uşşâkîzâde* 1696'da "Musıla-i sahn" rütbesine yükselmiştir. Akabinde "ibtüda-i altmışlı" ve "hareket-i altmışlı" rütbelerini hak edip Zekerriya Medresesi ile Aşş Sultan medreselerinde görev almıştır.

Müellifimiz aynı zamanda Zeyl-i Atai'yi tamamlamaya çalışıyordu. Onun bu çalışmaları, Padişahın Edirne'de ikameti yüzünden burada bulunan Şeyhülislâm Feyzullah Efendi tarafından duyulmuş ve Edirne'ye davet edilmişti. İbrahim Hasib Efendi Edirne'ye gelip Feyzullah Efendi'nin yanında bulundu ve ilmi sohbetlerine katıldı. Ancak Feyzullah Efendi'nin çeşitli za'fları ortaya çıkınca Edirne'de huzurun bozulduğu anlaşılmaktadır. Zira Şeyhülislâm Feyzullah Efendi yetkilerini aşip ilmi ve idari kadrolara yakınlarını yerleştirmek ve oğlu Fethullah Efendi'yi halefi tayin ettirmek gibi hatalar yapınca tedirginliğe sebep olmuştu. Sonunda tarihlerde Edirne Vak'ası (22 Ağustos 1073) olarak anılan isyanda II. Mustafa hal ve Feyzullah Efendi katledilmiştir. İbrahim Hasib Efendi Edirne Vak'ası'nın görgü şahidi olarak hadiseleri eserinde teferruatıyla anlatmıştır (s. 603 - 661). Bu yüzden eser, Edirne Vak'ası'nın birinci elden kaynağıdır.

Yeni padişah III. Ahmed zamanında gerçekleşen tevcihatta İbrahim Hasib Efendi'ye Beşiktaş'taki Hayreddin Paşa Medresesi'nde görev verilmiştir. Bu görev ona vaktiyle Feyzullah Efendi'nin yakınında bulunmak dolayısıyla tenzil-i rütbe olarak düşünülmüştü. Ancak müellifimiz bir müddet sonra Musıla-i Süleymâniye rütbesini elde etmiştir. İbrahim Hasib Efendi'nin 1706'da Medine Kadılığına tayini ve burada iken Şeyhülharemlîk rütbesine nail olduğu görülüyor. Kısa bir müddet İzmir Kadılığı'nda da bulunan Uşşâkizâde 24 Haziran 1724'te 60 yaşında iken vefat etmiştir.

Uşşâkizâde'nin bizzat ifadesine göre elimizdeki eser, Karaçelebizade Abdülaziz Efendi'nin *Ravzatü'l-ibrâr*'ı tarzında bir eserdir. Nitekim Sadırazam Çorlulu Ali Paşa'nın tavsiye ve temennisiyle böyle bir eseri kaleme aldığını belirtmektedir (s. 173). Ancak müellif eserini bazen *vekâyinâme* bazen de *mecele* diye adlandırmıştır. Eserin genel olarak kronolojiye uygun yazıldığı anlaşılıyor. Uşşâkizâde'nin, eserini 1695 yılından başlatıp kronolojik sırayla olayları tahkik ederek siyasi tarih kitabı tarzında kaleme aldığı ve her senenin sonunda da vefeyat haberlerini verdiği anlaşılıyor. Bu sûretle eser 1713 yılına kadar gelmiştir. Yayınlayan eseri tarayarak 1699-1713 yılları arasında telif edildiğine dair ifadeleri tesbit etmiştir. Bunları örnek olarak vermektedir. (XLVIII-LII).

Yayınlayan *Uşşâkizade Tarihi*'ni muhteva bakımından üçe ayırmıştır. İlk olarak hemen hemen her eserde olduğu gibi önce Allah'a hamd ü senâ ve peygambere salât u selâm ve eseri kaleme alış sebebinden bahsetmektedir. İkinci olarak 1694 yılından başlayarak 1713 yılına kadar vuku bulan hadiseler kronolojik olarak anlatılmıştır. Bunu takiben o yıl vefat eden ulemanın biyografilerine yer verilmiştir. Burada Edirne Vak'ası ve II. Mustafa'nın tahttan indirilişi geniş bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca ilmiye sınıfındaki tayin ve azillere geniş ölçüde yer verilmiştir. Bu yüzden *Uşşâkizade Tarihi* âdetâ bir ilmiye tarihi olarak düşünülmüştür. Eser bu özelliğinden dolayı farklı bir değer kazanmıştır. Bundan başka II. Mustafa'nın vefat haberi verildikten sonra bu padişah döneminde görev yapmış olan bütün sadırazam, şeyhülislâm, kadıasker ve İstanbul kadularının listeleri verilmiştir. Üçüncü kısım olarak düşünebileceğimiz bölüm ise Eylül 1706'dan başlayıp 1708 yılı sonuna kadar vuku bulan hadiseleri kapsar. Burada hadiseler özet olarak anlatılmış olup, bu zaman içinde vefat eden 28 ulemanın biyografileri bulunmaktadır. Bu bölüm, ayrı bir kaligrafi ile yazılmış olup, Şeyhî Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bunu yayınlayan geniş bir şekilde anlatmıştır.

Eserde Karlofça Andlaşması'na takaddüm eden yıllar hakkında dikkati çekecek bilgiler bulunmaktadır. Bu cümleden olarak II. Mustafa'nın tahta çıkışı, yayınladığı hatt-ı hümayûn, birinci ve ikinci seferler ile Zenta bozgunu anlatılmaktadır. Bu bakımdan eser önemli bir kaynaktır. Karlofça Andlaşması'ndan sonraki yıllarda vergi ıslahatı, elçi kabulleri ve diğer protokoller, yağmur, fırtına, deprem, yangın, ay ve güneş tutulmaları, tayin ve aziller, padişahın cirit oyunlarına katılması gibi haberlere yer verilmiştir. Bunlardan başka Osmanlı tarihinde önemli bir olay olarak hatırlanan Orta-Macar kralı Tökeli İmre'nin Osmanlı Devleti'ne sığınması hadisesi anlatılmaktadır.

Yayınlayan eserin kaynaklarını araştırmış ancak Karlofça Andlaşması'nın Baş Murahhası Rami Mehmed Paşa'nın *Sulhnâme* adlı eserini tesbit edebilmiştir. Andlaşmanın hazırlık safhaları, karşılıklı görüşmeler ve andlaşma maddeleri konusundaki bilgilerde eserin tek kaynağı *Sulhnâme*'dir. Müellif İbrahim Hasib Efendi *Sulhnâme*'yi kullanırken bazen değişiklikler yapmış, bazen de aynen nakletmiştir.

Uşşâkizade Tarihi'ni eserlerinde yoğun bir şekilde kullanan tarihçiler de tesbit edilmiştir. Bunlar Defterdar Sarı Mehmed Paşa (*Zübde-i Vekâyiât*), Râşid Mehmed Efendi (*Râşid Tarihi*) ve Şeyhî Mehmed Efendi (*Vekâyi'ü'l-fudelâ*) gibi tarihçilerdir. Eserde istifade edilmiş şekilleri ay-

nen aktarma, mealen aktarma, genişleterek aktarma, kısaltarak aktarma ve yanlış aktarma gibi başlıklar altında örnekleriyle gösterilmiştir. Yayınlayanın araştırmasından anlaşıldığına göre müverrihler yararlandıkları halde kaynak zikretmemişlerdir. Yayınlayan Uşşâkizâde'nin *Zeyli Şakâik* adlı eserine de yer vermiştir. Nitekim burada Ataî'nin bıraktığı 1633 den 1695 yılına kadar geçen zaman içinde ulema ve meşayihin biyografileri bulunmaktadır. *Zeyl*'in çeşitli kütüphanelerde 11 nüshasının bulunduğu tesbit edilmiştir. Ayrıca yayınlayan, bibliyografik eserlerde Uşşâkizâde'nin Siyer-i Nebî isimle bir eserine rastladığını ve kendisinin bu eserini bulmadığını belirtmektedir.

Yayımlayanın tesbitlerine göre Uşşâkizâde eserinde ulemadan ve devlet erkanından kimseyi zemetmemeye dikkat etmiştir. Kimseden de maddî menfaat beklemediği ifade edilmektedir. Eserin herhangi birine takdim edilmediği görüşü hakimdir. Belki de bu yüzden tek nüsha olarak kaldığı, pek tanınmadığı düşünülebilir.

Müellifimiz klasik Osmanlı tarih yazıcılığını tercih etmiştir. Ancak eserde ulema ve meşayihin biyografileri ağır basmaktadır. Fazla başlık kullanılmamıştır. Yer yer Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler de kullanan müellif, sanatkârâne ifâdeye ve seci yapmaya önem vermiştir. Genellikle ağdalı ve tumturaklı cümleler yanında sade ifadelere de rastlanmaktadır. Metinde yer alan ayet ve hadislerle birlikte Arapça ve Farsça şiirler aynen alınmıştır. Bunların manaları yayınlayan tarafından notlarla belirtilmiştir. Keza notlarda bazı açıklamalar yapılmıştır.

Uşşâkizâde Tarihi tarihçiler için özellikle ilmiye tarihi üzerinde çalışanlar için önemli bir kaynaktır. Keza Osmanlı teşkilât tarihi üzerinde araştırmalar yapanların da eseri ihmal etmemeleri gerekir. Sonuç olarak böyle bir eserin titiz ve itinalı bir çalışma ile ilim âleminin istifadesine sunulması isabetli olmuştur.

MÜCTEBA İLGÜREL

